

Titelblad van de eerste druk van de optotypen van Snellen.

gezichtshoek waaronder een normaal oog nog een voorwerp kan zien, een hoek van $1'$ is (minimum separabile). Voor gewoon drukschrift blijkt deze hoek $5'$ te zijn (DONDEERS 1862). Hierop berust nu de optometrische schaal van SNELLEN, waarbij als lettertype de hoofdletters van het „Egyptisch paragon” werden genomen (SNELLEN 1862). De gehele letters worden gezien onder een hoek van $5'$ en de verschillende delen onder een hoek van $1'$, wanneer ze gelezen worden op de afstand die in Romeinse cijfers erbij aangegeven is. Vroeger waren dit Parijse voeten, tegenwoordig meters. De visus wordt uitgedrukt in de bekende formule $\frac{d}{D}$, afkomstig van DONDEERS. De letters I, J, M, Q, W en X gebruikt hij niet. De afstand waarop de proeven gelezen moeten worden, is 6 meter. Deze is zo gekozen omdat de accommodatie dan nog geen enkele invloed kan hebben en de letters dus voor het oog als oneindig ver gelden. Een normaal oog moet de schaal tot onderaan kunnen lezen en ziet de laatste regel, zoals ook uit het bovenstaande is af te leiden, onder een hoek van $5'$.

De eerste druk van de *Letterproeven* (1862) verscheen niet alleen in het Nederlands, doch ook tegelijkertijd

in het Frans, Duits en Engels, hetgeen ongetwijfeld, te zamen met de autoriteit van DONDEERS veel heeft bijgedragen tot de grote verbreiding en het succes van deze optotypen. Ook in verband met de internationale vergelijkbaarheid van het oogonderzoek was de uitgave in andere talen van groot belang.

Na een tweede druk in 1866 voegde SNELLEN er in 1868 zijn bekende waaierfiguur aan toe (de ster van Snellen) voor de subjectieve bepaling van de as van het astigmatisme.

Later werden zijn *Letterproeven* nog vertaald in het Italiaans, Spaans, Russisch, Scandinavisch en Japans (MUNTENDAM 1904).

Men mag dus wel concluderen, dat de proefletters van Snellen voor de oogartsen van grote waarde zijn geweest en op grond van het feit, dat ze nu nog veel gebruikt worden, ook in het buitenland, weinig van hun betekenis hebben verloren.

Literatuur:

- DONDEERS, F. C. (1862) *Astigmatismus und cylindrische Gläser*, bl. 31. Berlijn.
- HAAS, J. H. DE (1862) *Geschiedkundig onderzoek omtrent de hypermetropie en hare gevolgen*, VII. Rotterdam.
- MUNTENDAM, P. (1904) Snellen's 70sten geboortedag. *Ned. T. Geneesk.* 48, I, 373.
- PERGENS, W. (1905) Die Einführung der Leseproben in der Augenheilkunde. *Janus* 10, 419.
- SNELLEN, H. (1862) *Letterproeven tot bepaling der gezigtsscherpte* (in 1866 2e druk; in 1868 3e druk). Utrecht.

November 1962

INGEZONDEN

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE KEIZERSNEDE

Als aanvulling op het belangwekkende artikel van collega KULSDOM (1962) moge ik wijzen op de keizersnede, uitgevoerd bij de juist gestorven zwangere, met het doel de nog levende, al of niet levensvatbare vrucht te dopen. Over deze „sectio caesarea in mortua”, door de rooms-katholieke kerk gepropageerd, lezen wij bij A. LEHMKUHL (1914) o.a.:

„Necessitas contingere potest foetum ex materno utero extrahendi, ne baptismo careat... Igitur mortua matre, nullum dubium est, quin sectio fieri possit et debeat, idque etiamsi conceptio a brevi tempore facta sit... Quare, quam citissime fieri potest, chirurgus aliusve, qui possit sectionem facere, advocandus est... Neque facile credendum est medico forte dicenti, omnem conatum in cassum fieri, eo quod foetus iam sit emortuus: siquidem id raro omnino certo sciunt”.

(Het kan nodig zijn de vrucht uit de baarmoeder te halen, om ze het doopsel te doen deelachtig worden... Ongetwijfeld kan en moet bij een gestorven zwangere de keizersnede worden uitgevoerd, ook wanneer de zwangerschap pas korte tijd bestaat... Men hale daarom ten spoedigste een chirurg of iemand anders, die in staat is, de keizersnee te verrichten... En men vertrouw niet te veel op de dokter als die soms zegt, dat het toch niets uithaalt, omdat de vrucht allang dood is: want dit kunnen zij haast nooit zeker weten).

Wij lezen verder, hoe de priesters erop wordt gewezen, in deze materie de grootste voorzichtigheid te betrachten. Terwijl in een noot een pauselijke uitspraak wordt vermeld, die

de missionarissen in China verbiedt zo'n keizersnede zelf te verrichten of ook maar ze te laten uitvoeren.

Literatuur: KULSDOM, M. E. (1962) Uit de geschiedenis van de keizersnede. *Ned. T. Geneesk.* 106, 1194. — LEHMKUHL, A. (1914) *Theologia moralis*, II, bl. 62. Herder, Freiburg.

Rotterdam, 9 juni 1962

A. G. J. HERMANS

AAMBEIEN, FISTELS, BISTOURI ROYAL

Bij het lezen van de bijdrage van collega KOSTER (1962) over *Fistula ani* herinnerde ik mij de aambeien van RICHELIEU, die, volgens de historiografen, in het najaar van 1632 tot absces- en fistelvorming leidden, en voor LODEWIJK XIII aanleiding waren aan de kardinaal dit briefje te schrijven:

Beaugency, 17 novembre, 8 h. soir.

„Mon cousin, je suis extrêmement en peine de votre maladie”.

„LOUIS”

Het bekende „bistouri royal”, tegelijkertijd sonde en fistelmes, werd zo genoemd, omdat LODEWIJK XIV er mee geopereerd was.

Literatuur: KOSTER, B. L. (1962) *Ned. T. Geneesk.* 106, 2142.

Rotterdam, 16 juni 1962

A. G. J. HERMANS

BESPREKINGEN

W. H. VAN SETERS, *Pierre Lyonet 1706—1789*. Sa vie, ses collections de coquillages et de tableaux, ses recherches entomologiques. Uit het Nederlands vertaald. 227 bl., 28 fig. Martinus Nijhoff, Den Haag 1962. Prijs: geb. f 15,—.

VAN SETERS heeft een bibliografie geschreven, waarin letterlijk alles over LYONET en zijn tijd is verwerkt. Dit boek moet de vrucht zijn van jarenlange diepgaande onderzoeken. P. LYONET studeerde rechten en tegelijk voor Waals predikant. Ten slotte won de rechtsstudie het; in 1731 vestigde hij zich te 's-Gravenhage, waar hij de ambtelijke loopbaan koos. Zijn grote gaven werden in het begin niet bijzonder gewaardeerd, hij ontmoette veel tegenkanting o.a. van de griffier FAGEL. Eerst in 1762 kreeg hij de titel die hem toekwam: *Secrétaire des Chiffres* (hij ontcijferde de in geheimschrift geschreven brieven van vreemde gezanten). Tot die tijd had men hem afgescheept met titels zoals klerk, vertaler, enz. en met een povere beloning in geld. Het hoogtepunt van LYONETS werkzaamheid is ongetwijfeld zijn monografie over de wilgenhoutrups (1760), maar het zal de medici wellicht het meest interesseren, dat hij zich in 1777 geroepen voelde om een Franse kwakzalver, JACQUES REYNAUD te helpen, die beweerde kanker te kunnen bestrijden. VAN SETERS voegt hieraan toe „dat een geschiedenis van de „charlatanerie” in Holland in dit geschrift van LYONET zeer veel waardevols zou kunnen vinden”.

LYONET was een bekwaam etscher en graveur en kreeg in latere jaren een fraaie collectie schilderijen (zelfs een Rembrandt en een paar Jan Steens!!) en een groot schelpenkabinet.

Alles in dit boek is uitnemend gedocumenteerd; ik kan het warm aanbevelen.

A. SCHERBEEK

H. E. SIGERIST, *A history of medicine*. Vol. II: Early Greek, Hindu and Persian medicine. 352 bl. Vele illustraties. Oxford University Press, New York 1961. Prijs: geb. f 43,80; \$ 11,00.

Tien jaar geleden verscheen het eerste deel van SIGERISTS *A history of medicine*. Wijlen SCHLICHTING kondigde het aan in

dit *Tijdschrift*. Hij eindigde zijn bespreking met de woorden: „referent hoopt van harte dat het de schrijver gegeven mag zijn, zijn ondernemen tot een goed einde te brengen”. Het heeft niet zo mogen zijn. Op 17 maart 1957 maakte een apoplexie een einde aan dit buitengewoon verdienstelijke en waardevolle leven. Het gehele werk was ontworpen in acht delen; het nu verschenen 2e deel was in concept klaar bij de dood van SIGERIST, voor het 3e deel — *Medieval medicine* — bestonden enige aantekeningen, doch voor de overige delen stond nog niets op papier. Het werk zal na dit 2e deel niet worden voortgezet.

Na een voorwoord van Dr. JOHN FULTON, de literaire executor van Prof. SIGERIST, en een voorbericht van de uitgever volgt dan het grote werk van SIGERIST. Eerst een inleiding en dan vier grote hoofdstukken. I: *Archaic medicine in Greece*. Behandeld worden de geneeskunde bij HOMERUS, de religieuze geneeskunde: ASCLEPIUS en zijn eredienst, de presocratische filosofen en vroege medische scholen. II: *Hindu medicine*. Hierin bespreekt de auteur de vroege Indusbeschaving, de Veda-geneeskunde, de Indische filosofen en vroege medische scholen. III: *Medicine in ancient Persia*. IV: *The golden age of Greek medicine*. Hierin vindt men het leven in de Griekse stad-staten, HIPPOCRATES en de verzameling van Hippocratische geschriften, patiënt en geneesheer en medische theorieën. Tot slot registers op namen en onderwerpen.

Het boek is geen dorre opsomming, integendeel, het is aangenaam leesbaar, zelfs boeiend, en het is zeer te betreuren dat SIGERIST zijn grote werk niet heeft kunnen voltooien.

J. A. VAN DONGEN

Bibliographia medica Helvetica. Vol. 12/1954 en 13/1955. Deel A: Indices. Deel B: Textus. Resp. 286 bl. en 1026 bl. Benno Schwabe & Co., Bazel, Stuttgart 1961. Prijs: ingen. deel A en B samen Zw.fr. 42.

Met veel vertraging zijn thans deel 12 en 13 van dit werk in één band verschenen, uitgegeven door de Zwitserse Academie der medische wetenschappen, met medewerking van de Universiteitsbibliotheek te Bazel en de Zwitserse nationale bibliotheek te Bern. Hierin wordt de totale medische literatuur; in 1954 en 1955 in Zwitserland verschenen, opgesomd. Het werk is verdeeld in 26 hoofdstukken, die elk een onderdeel van de geneeskunde bestrijken; deze zijn weer verdeeld in ondergroepen. In deel A — Indices — vindt men de systematische indeling, het tijdschriftenregister en de alfabetische zaak- en personenregisters. In deel B — Textus — vindt men de bibliografische vermelding van 10.725 titels, in de ondergroepen alfabetisch gerangschikt naar de schrijvers. Het werk is een afspiegeling van de bijdrage van Zwitserland tot de ontwikkeling van de geneeskunde in 1954 en 1955 en het kan, in combinatie met vroeger verschenen delen, met vrucht gebruikt worden door ieder, die over een of ander onderwerp literatuur zoekt.

J. A. VAN DONGEN

G. A. LINDEBOOM, *Boerhaave's correspondence*. Deel I. (*Analecta Boerhaaviana*, onder redactie van G. A. LINDEBOOM. *Volumen tertium*). 241 bl. E. J. Brill, Leiden 1962. Prijs: geb. f 30.

Prof. LINDEBOOM, de uitnemende kenner van BOERHAAVE, diens werk en diens leven, heeft ons verblijd met de uitgave van het 1e deel van BOERHAAVES briefwisseling. Dit is tevens deel III van de *Analecta Boerhaaviana*. De brieven zijn in de oorspronkelijke taal weergegeven, het merendeel in het Latijn, enkele in het Frans, terwijl de Latijnse brieven ook in Engelse vertaling zijn opgenomen. In dit eerste deel zijn